

7. Symanovich P.G. Teoreticheskie i metodicheskie osnovy mnogoletnej podgotovki strelkov iz luka : monografija / P.G. Symanovich. – Mn. : BITU, 2005. – 170 s.

***Snisarenko A.G., Sharipova D.S. Competitive activity of sportsmen in shooting as psychological problem.** The theoretical and methodological approaches to psychological study of competitive sportsmen in shooting are revealed. Stages of psychology of shooting sports are pointed out: the origin – the implementation of methodological and experimental approaches, which are borrowed from general psychology; formation – providing practice of sports activities; modern development – deepening theoretical and applied bases of research, the selection of categories and sportsman's characteristics, identification of the psychosocial problems of sports.*

It is noted, that most studies are related to the study of physical features and technical training, techniques and methods to control the level of sportsmanship, psychological training support of sportsmen in shooting. However, in the literature there are virtually no objective data on the nature of competitive activity in activity theory, mechanisms of emotional and volitional regulation are not investigated enough, problems with student-typological shooters' features are not solved. Therefore, the role of scientific investigations in solving theoretical and methodological issues in psychological study of competitive activity increases significantly – further raising achievement inevitably requires radical improvement as a system of psychological training of sportsmen in shooting and entire existing theoretical and methodological framework of shooting sports.

***Key words:** psychology of sport, competitive activities, sportmen-shooters.*

Отримано: 2.07.2014 р.

УДК 159.9

Тарасенко Н.В.

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ

***Тарасенко Н.В. Копінг-стратегії як засіб профілактики віктимної поведінки.** У статті об'рунтовується необхідність дослідження проблеми віктимізації населення, зокрема студентської молоді, на сучасному етапі життя нашого суспільства. В якості одного з факторів профілактики віктимної поведінки запропоновано навчання адаптивних копінг-стратегій. Представлено результати теоретичного аналізу дослідження долаючої поведінки, а також стану вивченості проблеми віктимізації молоді у вітчизняних психологічних, кримінологічних, соціологічних та інших дослідженнях суміжних спеціальностей. Проаналізовано результати емпіричного дослідження взаємозв'язку схильності студентів до різних типів віктимної поведінки та обраними ними копінг-*

стратегіями. Запропоновано рекомендації щодо напрямів та заходів профілактики віктимної поведінки та попередження віктимізації представників даної вікової групи.

Ключові слова: віктимність, віктимна поведінка, віктимізація, фактори віктимізації молоді, копінг, копінг-стратегії, долаюча поведінка.

Тарасенко Н.В. Копинг-стратегии как средство профилактики виктимного поведения. В статье обосновывается необходимость исследования проблемы виктимизации населения, в частности студенческой молодежи, на современном этапе жизни нашего общества. В качестве одного из факторов профилактики виктимного поведения предложено обучение адаптивным копинг-стратегиям. Представлены результаты теоретического анализа совладающего поведения, а также состояния изученности проблемы виктимизации молодежи в отечественных психологических, криминологических, социологических и других исследованиях смежных специальностей. Проанализированы результаты эмпирического исследования взаимосвязи склонности студентов к разным видам виктимного поведения и выбираемыми ими копинг-стратегиями. Предложены рекомендации относительно направлений и мер профилактики виктимного поведения и предупреждения виктимизации представителей данной возрастной группы.

Ключевые слова: виктимность, виктимное поведение, виктимизация, факторы виктимизации молодежи, копинг, копинг-стратегии, совладающее поведение.

Актуальність дослідження проблеми. На сьогодні однією з найактуальніших життєвих та професійно-психологічних проблем залишається проблема зростання віктимізації населення, як зрілого віку, так і підростаючого покоління, зокрема, молоді. Це зумовлено негативними соціокультурними та політичними трансформаціями, що відбуваються в нашому суспільстві, а також конфліктами із застосуванням засобів збройного, інформаційного та психологічного впливу. У таких умовах забезпечення психологічної стійкості населення до стресу, психологічної готовності та здатності впоратися й подолати його, й тим самим і знизити віктимність особистості – є одним з найважливіших напрямів соціальної політики сучасного суспільства.

Для позначення того, що робить людина, щоб подолати стресову ситуацію, в сучасній психології використовується термін "копінг-поведінка", "копінг-стратегія", або "долаюча поведінка". Це така поведінка особистості, яка спрямована на готовність впоратися (подолати, здолати) зі стресом, або, у більш широкому сенсі, – здатність вирішувати життєві проблеми. Копінг являє собою поведінку, спрямовану на пристосування до різних життєвих обставин на основі сформованих здатності й готовності використовувати певні засоби для подолання

стресу. При цьому вибір активних дій підвищує ймовірність усунення впливу стресорів на особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що в науковій літературі існує кілька напрямів дослідження феномену подолання. Вивченням копінг-механізмів у дитячому віці займалися Т.Ю. Більгільдєєва, О.Г. Власова, Р.М. Грановська, І.П. Стрельцова, О.Н. Юрасова та ін. З точки зору стресу та саморегуляції поведінки даний феномен розглядали В.О. Бодров, В.І. Євдокимов, І.Е. Єсауленко та ін. Аналіз співвідношення копінг- та психологічних захистів можна знайти в роботах О.Б. Варшаловскої, Б.Д. Карвасарського, А.В. Лібіна та ін. Особистість в екстремальних умовах, оцінка її готовності до діяльності в таких умовах представлені в роботах Л.І. Анциферової, Н.Д. Даровської, Р.С. Єгорова, А.Г. Маклакова, С.Т. Посохова, В.Ю. Рибникова, А.В. Шленкова та ін. Особливості копінг-стратегій розглянуті в роботах І.І. Ветрової, Н.В. Дмитрієва, О.В. Сігаєва, О.А. Приходченко, О.Л. Журавльова, К.І. Корнева, Г.С. Коритова, Ю.Н. Мураткіної, Р.Р. Набіулліної, І.В. Рябенко та ін. Питанням діагностики долаючої поведінки (копінг-поведінки) присвячені роботи С.С. Гончарова, О.М. Гришина, О.В. Кружкової, Л.І. Вассермана, М.Ю. Новожилової, Н.П. Фетіскіна та ін.

Зросла кількість робіт, присвячених дослідженню соціально-педагогічних аспектів віктимізації у сфері "студент – освітнє середовище" (О.Б. Романенчук, Е.А. Леванова та ін.), гендерним аспектам (О.Д. Данілова, Н.К. Асанова та ін.), сім'ї, міжособистісним відносинам (Ц.П. Короленко та Н.В. Дмитрієва, TW Wind, L. Silvern та ін.), ранній соціалізації (С.В. Ільїна, І.О. Невський та ін.), соціальним факторам віктимізації населення (О.Б. Бовть, К.В. Вішневецький, І.М. Гурвич, О.М. Джу́жа, В.І. Задорожний, Е.М. Моїсєєв та ін.) та іншим аспектам.

У центрі уваги фахівців різних суміжних галузей науки знаходяться не лише морально-психологічні, але й соціальні характеристики, що підвищують ймовірність стати постраждалим від різного роду злочинних посягань. Водночас, питання профілактики віктимної поведінки студентів, на сьогоднішній день залишаються без належної уваги. Недостатньо висвітлені питання впливу на схильність студентів до віктимної поведінки їх індивідуально-особистісних особливостей, психічних процесів, станів, навичок самоконтролю та саморегуляції, особливостей розвитку механізмів психологічних захистів і стратегій подолання (копінг-стратегій). Знання цих особливостей, навчання адаптивним копінг-стратегіям допомогло б молодій людині не лише впоратися з виникаючими складними життєвими і стресовими ситуаціями, а й знизити віктимність, навчитись підпорядковувати собі обставини, підви-

щити власну стресостійкість, спрогнозувати можливі труднощі та конфліктні ситуації, а головне – запобігати їм завдяки своєчасній саморегуляції та копінгу.

Для часткового вирішення означених проблем нами було проведено відповідне дослідження.

Результати експериментального дослідження та їх обговорення.

Метою проведеного нами емпіричного дослідження було вивчення рівня оволодіння навичками адаптивних і неадаптивних форм когнітивного, емоційного, поведінкового копінгу та їх взаємозв'язку зі схильністю студентів до різних видів віктимної поведінки.

Дослідження проводилося на базі Севастопольського національного технічного університету. В ньому взяли участь 318 студентів третього курсу технічних спеціальностей у віці від 19 до 20 років. Дослідження проводилося у два етапи.

На першому етапі дослідженням були охоплені всі 318 студентів. Основним завданням цього етапу було виявлення контингенту досліджуваних, у котрих спостерігаються тенденції до того чи іншого типу віктимної поведінки. З цією метою використовувалася методика дослідження схильності до віктимної поведінки О.О. Андроннікової. Дана методика є стандартизованим тестом-опитувальником, призначеним для вимірювання схильності до реалізації різних форм віктимної поведінки, та охоплює комплекс взаємопов'язаних проявів віктимної поведінки особистості. Тест-опитувальник є набором спеціалізованих психодіагностичних шкал, спрямованих на вимірювання схильності до реалізації окремих форм віктимної поведінки. Призначений для обстеження осіб старшого підліткового та юнацького віку [4, с.155].

Згідно з отриманими нами результатами у 200 студентів (62,9 %) спостерігаються високі показники схильності до різних видів віктимної поведінки, у 118 студентів (37,1 %) ці показники в межах норми. З 200 студентів, схильних до різних видів віктимної поведінки, високі показники схильності до одного з видів віктимної поведінки виявлено у 54 студентів (27 %); 54 опитуваних (27 %) виявилися схильними до двох видів віктимної поведінки; у 90 респондентів (45 %) ці показники перевищують нормативні за трьома видами віктимної поведінки; 2 студенти виявилися схильними до чотирьох видів віктимної поведінки.

За шкалою реалізованої віктимності перевищуючих норму показників не виявлено у жодного з респондентів. Це свідчить про те, що через свої вікові особливості (19-20 років) опитувані відносно нечасто потрапляли до критичних ситуацій і не встигли реалізувати внутрішню готовність до віктимної поведінки, або у них вже сформовані

захисні способи поведінки, які дозволяють їм уникати небезпечних ситуацій.

За різними видами віктимної поведінки результати розподілилися у такий спосіб.

1 місце – студенти, схильні до самопошкоджуючої та саморуйнівної віктимної поведінки. Високі показники за даною шкалою виявилися у 133 (66,5 %) опитуваних. Вони відрізняються активною поведінкою, що провокує ситуацію конфлікту, схильні до ризику, легковажної поведінки, остаточно не усвідомлюють наслідків своїх дій.

2 місце – досліджувані, схильні до агресивної віктимної поведінки. Високі показники за цією шкалою показали 117 студентів (58,5 %), які схильні потрапляти до віктимогенних ситуацій внаслідок власних агресивних дій відносно до оточуючих; навмисно або в результаті імпульсних дій створюють і провокують ситуації конфлікту, схильні до порушення соціальних правил і норм.

3 місце – 90 студентів (45 %), схильних до некритичної віктимної поведінки. Такі люди дуже яскраво демонструють необережність, необачність, внаслідок дії особистісних та ситуативних чинників, не вміють правильно оцінювати різні життєві ситуації, часто ідеалізують людей, виправдовують їх негативну поведінку, непостійні в етичних засадах та цінностях через відсутність особистого досвіду або невраховання його, не помічають небезпеки.

4 місце – досліджувані, схильні до гіперсоціальної віктимної поведінки. Це 64 студента (32 %), поведінка котрих часто відрізняється жертвністю; вони поводяться так, як очікує їх оточення; у конфліктних ситуаціях практично завжди демонструють позитивну, соціально схвалювану поведінку, чуйні, рішучі, принципіві, щирі.

5 місце – схильні до залежної та безпорадної віктимної поведінки. Таких студентів виявилось найменше – всього 35 осіб (17,5 %). Вони боязкі, скромні, конформні, не можуть і не вміють чинити необхідного опору оточуючим, мають рольову позицію жертви, настановлення на безпорадність, схильні до залежної поведінки, виправдання чужої агресії, поступливі.

У другому етапі дослідження брали участь дві групи студентів по 100 осіб в кожній.

Перша група – це студенти, схильні до двох чи більше видів віктимної поведінки, як найбільш яскраві представники віктимізованої частини нашої вибірки.

Друга група – це студентська молодь, яка за методикою О.О. Андроннікової виявилась не схильною до віктимної поведінки; особи даної групи були обрані нами у довільному порядку.

Основним завданням другого етапу дослідження було виявлення кореляційного зв'язку між схильністю студентів до різних видів віктимної поведінки та обраними ними копінг-стратегіями. З цією метою застосовувався коефіцієнт рангової кореляції r_s Спірмена з поправкою на однакові ранги.

Оцінити наскільки ефективними, щодо виникаючих труднощів, копінг-стратегіями користуються студенти, ми змогли за допомогою методики діагностики копінг-механізмів Е. Хейма. Дана методика адаптована в лабораторії клінічної психології психоневрологічного інституту імені В.М. Бехтерева, під керівництвом д. м. н., професора Л.І. Вассермана, й дозволяє досліджувати 26 ситуаційно-специфічних варіантів копінгу, розподілених відповідно до трьох основних сфер психічної діяльності на когнітивний, емоційний та поведінковий копінг-механізми [5].

Для аналізу в даній статті ми обрали лише три види схильності до віктимної поведінки, віднесених до 1-го, 2-го та 3-го місць, а саме: самопошкоджуючої (66,5 %); агресивної (58,5 %) і некритичної (45 %) поведінки. Узагальнюючи результати кореляційного аналізу типів віктимної поведінки і копінг-стратегій у двох виділених нами групах, ми отримали такі результати.

У першій групі респондентів (з високими показниками схильності до віктимної поведінки) значущі позитивні кореляційні зв'язки нам були встановлені між:

- Агресивною віктимною поведінкою і неадаптивним поведінковим ($r_s = 0,48$) та емоційним копінгом ($r_s = 0,33$): коли у поведінці особистості спостерігається активне уникнення, пасивність, відмова від розв'язання проблем, невміння впоратися зі своїми емоціями, надмірне їх придушення або, навпаки, імпульсивність, нестриманість, розрядка негативних емоцій, почуттів, думок на більш слабкому та доступному об'єкті – це призводить до більш агресивної та антисоціальної її поведінки, що, у свою чергу, здатне спровокувати відповідну агресію в оточуючих.

- Самопошкоджуючою віктимною поведінкою і неадаптивним емоційним копінгом ($r_s = 0,27$): стан безнадійності, наявність невирішених внутрішніх конфліктів, невдоволення собою та іншими, самокопання, надмірне завищення вимог до себе, придушення емоцій, жертовність, схильність до поступливості призводить до ще більшого ігнорування з боку оточуючих, і в підсумку актуалізації почуття провини, самобичування, самоушкодження, самоприниження.

- Некритичною віктимною поведінкою і неадаптивним когнітивним ($r_s = 0,38$) і поведінковим копінгом ($r_s = 0,44$): умисна недооцінка неприємностей, відмова від подолання труднощів, необачність, легко-

важність, ігнорування потенційно тривожної інформації, відстороненість від реальних подій та ситуацій, небажання діяти в напрямку вирішення та подолання проблем часто призводять до віктимогенних ситуацій некритичного характеру.

У другій групі досліджуваних (з показниками схильності до віктимної поведінки в межах норми) значущі позитивні кореляційні зв'язки були встановлені між:

- Агресивною віктимною поведінкою і адаптивним поведінковим ($r_s = 0,28$) та емоційним копінгом ($r_s = 0,36$): якщо людина при вирішенні виникаючих життєвих труднощів керується, насамперед, співпрацею з більш досвідченими і компетентними людьми, підтримкою найближчого соціального оточення, оптимізмом, упевненістю в наявності виходу з будь-якої, навіть найскладнішої ситуації; схильністю до імпульсивних реакцій, провокуюча стосовно нього агресивна та антисоціальна поведінка буде зведена до мінімуму.

- Самопошкоджуючою віктимною поведінкою і адаптивним когнітивним копінгом ($r_s = 0,29$): аналіз виникаючих труднощів, самовладання, висока самооцінка та самоконтроль, вміння справлятися навіть з найскладнішими ситуаціями, протест проти труднощів, все це веде до тверезої оцінки ситуації, вміння обирати завдання "по силах", тим самим відкидаючи можливість самобичування, самоприниження, актуалізації почуття провини, іноді, може призводити до пасивності особистості, підвищеної тривожності, недовірливості.

- Некритичною віктимною поведінкою і адаптивним когнітивним ($r_s = 0,41$) та поведінковим копінгом ($r_s = 0,39$): проблемний аналіз, встановлення власної цінності, самовладання, самоконтроль, настановлення на співпрацю, кооперацію, альтруїзм, призводять до розвитку таких якостей особистості, як обачність, вміння правильно оцінювати життєві ситуації, соціальну активність та інше, що є запорукою своєї безпечної поведінки.

Отже, можна констатувати, що студенти, схильні до проявів агресивної, самопошкоджуючої та некритичної віктимної поведінки, для вирішення своїх життєвих труднощів обирають неадаптивні варіанти копінг-стратегій, що призводить до соціальної дезадаптації особистості, до появи психосоматичних реакцій, зниження активності у професійній та особистісній сферах, неадекватної оцінки кризових ситуацій, збільшення кількості конфліктних, стресових та віктимогенних ситуацій, що в свою чергу робить негативний вплив на процес їх соціалізації та подальшої життєвої та професійної адаптації.

Узагальнення результатів проведеного нами дослідження дозволяє припустити доцільність застосування корекційної роботи, спрямованої на:

- розвиток умінь застосовувати конструктивні копінг-стратегії;
- розвиток умінь адекватно оцінювати та приймати життєві ситуації;
- розвиток навичок конструктивних дій;
- зниження рівня агресивності, підозрливості, внутрішньої конфліктності;
- розвиток навичок самоконтролю своїх емоцій, станів та поведінки;
- розвиток умінь адекватно оцінювати ситуацію, без тенденцій до заміщення та проєкції;
- зниження рівня конфронтації, агресивності (у тому числі ауто-агресії), внутрішньої конфліктності, тенденцій до самозвинувачення, самобичування;
- підвищення самоцінності, самоповаги та самооцінки;
- розвиток самостійності, незалежності від думок та вчинків інших людей, зниження тенденцій до підпорядкування;
- розвиток адекватних самоствавлення, самооцінювання, любові до себе.

Таким чином, робота з профілактики та корекції схильності сучасної студентської молоді до різних типів віктимної поведінки передбачає комплекс заходів, спрямованих на гармонізацію індивідуально-особистісних якостей, мінімізацію дії механізмів психологічного захисту та оволодіння адаптивними (конструктивними) копінг-стратегіями, що дозволить знизити ризик їх віктимізації.

Висновки. Аналіз результатів проведеної роботи дозволив нам говорити про те, що майже 2/3 студентів, що взяли участь у нашому емпіричному дослідженні, схильні до двох та більше видів віктимної поведінки. Також дані респонденти в ситуаціях розв'язання нагальних проблем, опиняючись у різних конфліктних ситуаціях, користуються неадаптивними варіантами копіngu, що призводить до посилення проявів таких негативних особистісних рис, як агресивність, тривожність, зухвалість, нерішучість, невпевненість у власних силах та можливостях, фрустрованість та ін., збільшує ризик виникнення ситуацій віктимогенного характеру. І навпаки, обираючи, при вирішенні складних життєвих завдань, адаптивні варіанти копінг-стратегій, особистість значною мірою знижує ризик розвитку віктимогенних ситуацій (що підтверджується результатами кореляційного аналізу), виявляє вміння володіти ситуацією, впоратися з емоціями, високу самооцінку, стресостійкість, рішучість, наполегливість.

Таким чином, можна припустити, що, навчаючи студентів адаптивних варіантів долаючої поведінки, можна знизити ризик віктимізації

за рахунок нівелювання стану психологічного дискомфорту, соціальної фрустрації, викликаних різними стресовими факторами; активізувати потреби молоді в самоактуалізації, підвищить їх здатність до соціальної адаптації. Все це, безумовно, матиме позитивний вплив на процес подальшої соціалізації молоді, допоможе у формуванні зрілої, соціально-адаптивної особистості, яка має такі особистісні якості, притаманні дорослій людині, як відповідальність, активність, ініціативність, незалежність, здатність до емпатії, децентрації, фундамент яких закладається вже в дитинстві і продовжує свій розвиток у стінах вищого навчального закладу.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку, на наш погляд, можуть полягати у поглибленні психологічних знань про механізми віктимізації, виявленні індивідуально-особистісних та соціально-психологічних детермінант віктимізації поведінки осіб студентського віку; визначенні принципових підходів й об'рунтуванні шляхів та методів психологічної профілактики віктимної поведінки студентів, як запоруки їх успішної соціалізації.

Список використаних джерел

1. Бовть О.Б. Эмпирическое изучение личностных детерминант агрессивного виктимного поведения подростков / О.Б. Бовть // Особистість у просторі культури : матеріали V Севастопольського Міжнародного науково-практичного симпозиуму, 27 червня 2013 р. / за ред. Г.О. Балла, О.Б. Бовть, В.О. Медінцева. – Севастополь : Рібест, 2013. – С. 33-36.

2. Бутрим Г.А. Стратегии совладающего поведения в генезе суицидального риска у молодых людей / Г.А. Бутрим, А.А. Колмаков // Психолого-социальная работа в современном обществе: проблемы и решения : сборник материалов международной научно-практической конференции, (Санкт-Петербург, 19-21 апреля 2012 г.). – СПб., 2012. – 778 с.

3. Ващенко І.В. З історії вивчення особистісної віктимності / І.В. Ващенко // Особистість у просторі культури: Матеріали V Севастопольського Міжнародного науково-практичного симпозиуму, 27 червня 2013 р. / за ред. Г.О. Балла, О.Б. Бовть, В.О. Медінцева. – Севастополь : Рібест, 2013. – С. 36-38.

4. Малкина-Пых И.Г. Экстремальные ситуации. Справочник практического психолога / И.Г. Малкина-Пых. – М. : ЭКСМО, 2005. – 960 с.

5. Ташлыков В.А. Личностные механизмы совладания (копинг-поведение) и защиты у больных невротизмом в процессе психотерапии / В.А. Ташлыков. – Томск : Изд-во ТГУ, 1990. – 36 с.

6. Христенко В.Е. Психология жертвы / В.Е. Христенко. – Х. : Консум, 2005. – 256 с.

Spisok vikoristanix dzherel

1. Bovt' O.B. Jempiricheskoe izuchenie lichnostnyh determinant agressivnogo viktimnogo povedenija podrozkov / O.B. Bovt' // Osobistist' u prostori kul'turi : materiali V Sevastopol's'kogo Mizhnarodnogo naukovopraktichnogo simpoziumu, 27 chervnja 2013 r. / za red. G.O. Balla, O.B. Bovt', V.O. Medinceva. – Sevastopol' : Ribest, 2013. – S. 33-36.

2. Butrim G.A. Strategii sovladajushhego povedenija v geneze suicidal'nogo riska u molodyh ljudej / G.A. Butrim, A.A. Kolmakov // Psihologosocial'naja rabota v sovremennom obshhestve: problemy i reshenija : sbornik materialov mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii, (Sankt-Peterburg, 19-21 aprelja 2012 g.). – SPb., 2012. – 778 s.

3. Vashhenko I.V. Z istorii vivchennja osobistisnoj viktimnosti / I.V. Vashhenko // Osobistist' u prostori kul'turi: Materiali V Sevastopol's'kogo Mizhnarodnogo naukovopraktichnogo simpoziumu, 27 chervnja 2013 r. / za red. G.O. Balla, O.B. Bovt', V.O. Medinceva. – Sevastopol' : Ribest, 2013. – S. 36-38.

4. Malkina-Pyh I.G. Jekstremal'nye situacii. Spravochnik prakticheskogo psihologa / I.G. Malkina-Pyh. – M. : JeKSMO, 2005. – 960 s.

5. Tashlykov V.A. Lichnostnye mehanizmy sovladanija (koping-povedenie) i zashhity u bol'nyh nevrozami v processe psihoterapii / V.A. Tashlykov. – Tomsk : Izd-vo TGU, 1990. – 36 s.

6. Hristenko V.E. Psihologija zhertvy / V.E. Hristenko. – H. : Konsum, 2005. – 256 s.

Tarasenko N.V. Coping strategies as a way of preventing victim behavior. *To date, one of the actual life and professional problems is the problem of population growth victimization, as a mature age, and the younger generation, including young people. This is due to the negative socio-cultural and political transformations taking place in our society, as well as conflicts with the use of armed means, information and psychological impact. In such circumstances, the provision of psychological resilience of the population to stress, psychological readiness and ability to manage and cope with it, and thereby reduce the victimization of the person – is one of the most important areas of social policy in modern society.*

To indicate that a person does to cope with a stressful situation, in modern psychology, the term "coping behavior", "coping strategies" or "coping behavior." This individual behavior aimed at readiness to cope (cope) with stress, or in a broader sense – the ability to solve life's problems. Coping is a behavior aimed at adapting to different life circumstances on the basis of ability and willingness formed using certain means to overcome stress. The

choice of active action increases the likelihood of solving the impact of stressors on the individual.

To solve the mentioned problems we have carried out a study.

Analysis of the results of this work allow us to say that almost 2/3 of the students who participated in our empirical study, subject to two or more kinds of provocative behavior. Also, these respondents in situations solving urgent problems appearing in various conflict situations, use maladaptive coping options, leading to increased expressions of negative personality traits such as aggression, anxiety, rage, indecision, lack of confidence in their own abilities and capabilities, and frustrovanist others. increases risk situations viktymohennoho character. Conversely, choosing, in dealing with difficult life challenges, adaptive variants coping strategies, personality greatly reduces the risk of viktymohennyh situations (as evidenced by the results of correlation analysis), shows the ability to have a situation to deal with emotions, self-esteem, stress, determination, persistence .

Thus, we can assume that in teaching students adaptive coping options can reduce the risk of victimization by leveling the status of psychological discomfort, social frustration caused by different stressors; the need to strengthen youth self-actualization, enhance their ability for social adaptation. All this will certainly have a positive impact on the further socialization of young people, to help in the formation of mature, social and adaptive personality with such personal qualities inherent in an adult as responsibility, activity, initiative, independence, empathy, decentered, which laid the foundation in childhood and continues to develop in the walls of the university.

Key words: *victimization, victim behavior, victimization, victimization of youth factors, coping, coping strategies, coping behavior.*

Отримано: 12.08.2014 р.

УДК 159. 928

Терещенко Л.А., Дзюбко Л.В.

РІВЕНЬ САМООЦІНКИ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Терещенко Л.А., Дзюбко Л.В. Рівень самооцінки як чинник особистісної ефективності школярів. У даній статті представлені результати теоретичного аналізу проблеми впливу самооцінки на особистісну ефективність дитини молодшого шкільного віку. Аналізуються рівні самооцінки як джерел внутрішніх конфліктів особистості. Об'рунтовуються психогігієнічні норми організації навчання молодших школярів з метою підвищення рівня їхньої самоефективності.

Ключові слова: *гармонійна особистість, самосвідомість, самооцінка, рівень домагань, конфлікт, психічне здоров'я.*

Терещенко Л.А., Дзюбко Л.В. Уровень самооценки как фактор личностной эффективности школьников. В данной статье представ-